

Джошуа Купър Реймо

ЕРАТА НА НЕМИСЛИМОТО

София, 2013

Преводът е направен по изданието:

JOSHUA COOPER RAMO

THE AGE OF THE UNTHINKABLE

WHY THE NEW WORLD DISORDER CONSTANTLY
SURPRISES US AND WHAT WE CAN DO ABOUT IT
LITTLE, BROWN AND COMPANY

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

Copyright © 2009 by Joshua Cooper Ramo

© Ралица Дерилова, превод, 2013

© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-158-6

ДЖОШУА
КУПЪР
РЕЙМО

Ерата на НЕМИСЛИМОТО

Защо новият свтовен безпорядък още ни
изненадва и какво можем да направим

Превод от английски

Ралица Дерилова

На менторите ми

Съдържание

Първа част

Ефектът на пясъчната кула

Първа глава	
Естеството на ерата.....	11
Втора глава	
Старата физика.....	29
Трета глава	
Пясъчната купчина	51
Четвърта глава	
Държава лавина.....	73
Пета глава	
Будвайзер.....	91

Втора част

Дълбока сигурност

Шеста глава	
Машгъп.....	111
Седма глава	
Генералът и милиардерът.....	141
Осма глава	
Управленческите тайни на Хизбула.....	179

Девета глава

Границите на убеждаването 211

Десета глава

Да яздиш земетресението 239

Единайсета глава

Революцията и вие 271

Благодарности..... 281

Избрани източници 283

*ПРОСТЕТЕ ТВЪРДОСТТА НА УБЕЖДЕНИЯТА МИ, КОРЕНЯЩИ
СЕ ДЪЛБОКО В МОИТЕ НАДЕЖДИ ЗА БЪДЕЩЕТО. ТОВА Е
МОЯТ ПРЕДМЕТ. ЗНАМ – ИЛИ ПОНЕ ОТЧАСТИ ЗНАМ – КАК-
ВО ИСКАМ. ЗНАМ – ПРИ ТОВА СЪВСЕМ ЯСНО – ОТ КАКВО
СЕ СТРАХУВАМ.*

Джон Мейнард Кейнс към Дийн Ачесън
Август 1941 г.

Първа част

Ефектът на пясъчната кула

Първа глава

Естеството на ерата

1. Двамата екрана

Гъстото кафе с нагарчащ вкус на прегоряла арабска цикория в двете малки чашки с позлатени ръбове беше изстинало. Седяхме мълчаливо, всеки потънал в собствените си мисли, загледани безучастно в беззвучния телевизионен екран наблизо. Беше ранната есен на 2008 г. и водещите новини, дори и на телевизионната станция, която гледахме – „Ал Манар“, телевизионният канал на Хизбула тук, в Ливан – бяха за световната финансова криза. Около нас цареше покой – летаргията на един ранен следобед, – преди всеки от нас да се завърне отново към нормалния си живот. Когато си тръгне, Фуад ще се заеме отново с работата си на шеф на информационни технологии към Хизбула, партизанска и терористична организация, която, според изказването на един израелски генерал, е „най-добрата в света“ в този вид дейност.

Фуад и аз дълго бяхме обсъждали Корана, бяхме говорили за живота на атентатора самоубиец, избрал да умре като мъченик, за това как се вижда като „вече мъртъв“ човек, който просто прави, каквото му е отредено, преди в избран момент да се възнесе на небето, вероятно от Тел Авив. Бяхме говорили за децата му, за братята и сестрите му. Той ме разпитваше за Китай – страната, в която живее и

която искаше да разбере по-добре. Бях дошъл да се срещна с Фуад, защото при всичките ми взаимодействия с Хизбула през годините, винаги съм бил особено впечатлен и заинтригуван от способността им за креативност и иновации, дори и при дейности с такъв шокиращ край. Пълната им обсебеност да намират все по-добри начини да се бият и да оцеляват под тоталния натиск на израелските атаки винаги ми се е струвала като някакъв пътепоказател, само че никога не успях да измисля какво точно показваше. Показваше, най-малкото, поредица от поражения за израелската армия. През 2006 г. например няма и 500 бойци на Хизбула устояха на израелска атака на 30 000-на армия, запомнена и като една от най-продължителните въздушни атаки в историята на Средния Изток. И за да докажат, че няма шест-пет, в последния ден на войната Хизбула изстреляха точно толкова ракети, колкото бяха изстреляли и в първия.

Знаех, че ако исках да разбера как нашият глобален ред работи и се променя, трябваше отблизо да се запозная с идеите на хора като Фуад, колкото и отблъскващи да бяха. В известен смисъл страстта към иновации и интересът към нови технологии на бойци като Фуад ми напомнят на мои приятели, основали IT компании или на други мои познати, управляващи гигантски хедж фондове. Повечето от тях са ми почти връстници, трийсет-четирийсетгодишни хора. И макар за пръв път да ги бях срещнал в ролята си на редактор на международния отдел на сп. „Тайм“, тези хора си останаха интересни и обаятелни за мен, дори и след като реших да напусна журналистиката, именно с цел да усетя по-добре как се променя светът ни, вместо просто да наблюдавам промените и тенденциите от дистанцията на репортера. Бях забелязал, че инстинктът за промяна и пълното владеене на инструменти, можещи да предизвикват сериозни катаклизми, бяха особено живи сред представителите на моето поколение. Това бе поколението, направило от световната мрежа нещо полезно и революционно, бе изградило грамадни и нерегулируеми финансови фирми, бълващи

милиардни печалби, същевременно създаващи рискове за трилиони долари. Същото може да се забележи и сред много от познатите ми китайци, опитващи се да построят икономически и политически ред при непредсказуемите изисквания на непрестанните новости. Промяната е в центъра на целия им живот. Те я търсят и ако се развива твърде бавно, я ускоряват. Действат със самоуважението и куража на хора, вярващи, че се носят по гребена на историческата вълна, довеждаща ги по-близо до каквато мечта ги вълнува най-много, било то универсалното свързване на информацията, или изцяло нови типове правителство. За тях това е процес, в който дестабилизирането на съществуващия ред не само е необходимо, но е и неизбежно. Не може да се поставя етичен еквивалент между престъпленията на Хизбула и, да речем, иновациите на „Гугъл“, но във всяко от тях може да се види действието на мощна енергия: дисбалансът между 500 бойци срещу 30 000 войници или двама студенти, преправящи цялата световна мрежа от спалнята в студентското си общежитие. Тези горещи клетки на иновация привличат най-големите умове на поколението: гениалните финансови математици – към хедж фондовете, компютърните учени – към технологичните фирми и, понякога, към по-тъмни афери. „Електронната ни поща прелива от заявления за постъпване при нас – каза ми Фуад. – Но, разбира се, на някои не им стига куража да попаднат в списъка на заподозрените в извършване на терористична дейност, дори и ако е, за да служат на свята кауза.“

Докато си мислех за бунтовниците, съдейки и по други мои приятели, като костюмарите, работещи в Съвета по национална сигурност на САЩ или в американската армия, или в Ай Би Ем, или в „Тайм Уорнър“, осъзнах, че тези консервативни институции нямат никакъв шанс за конкурентоспособност. Те бяха заключени от горе до долу, от млади до стари и на всяко ниво на бюрократичния си живот в една остаряла и неподдаваща се на промени визия за света.

Както дълбоко обърканият Алън Грийнспан призна пред Конгреса през 2008 г., само няколко седмици, след като аз и Фуад бяхме гледали заедно финансовите новини: „Открих дефект. Не знам колко важен или траен ще бъде. Но съм силно разтревожен от този факт.“ Конгресменът, който го разпитваше, попита: „С други думи, открихте, че вашият възглед за света, вашата идеология, е грешна. Че не работи?“ Грийнспан отговори: „Абсолютно. Именно. Точно това ме шокира. Защото съм правил това вече над четирийсет години с много солидни доказателства, че винаги е работило изключително добре.“

Но и без изказването на Грийнспан човек придобива усещане за обърканата навигация на нашите лидери. Как може президентът на САЩ да обяви една война за спечелена, точно когато напрежението започва да ескалира? Защо руски изстребител отново летят край американските брегове? Как САЩ успяха за по-малко от десетилетие да натрупат близо два трилиона долара дълг към Китай, държава със среден дневен доход от 7 долара на човек? Как стана така, че финансовият министър на Съединените щати, финансист и почти милиардер, можа да каже през май, че най-лошото на кризата е преминало, а през август се оказа въввлечен в яростна борба да спасява световната финансова система? Защо става така, че успяваме да постигнем съгласие по огромно количество въпроси, като глобалното затопляне или разпространението на ядрени оръжия, които трябва да бъдат решени незабавно – а после не отбелязваме никакъв прогрес или направо тръгваме назад?

След като се разделих с Фуад, си спомних за един разговор от преди седмица с приятел, играещ ключова роля в китайската банкова система. Той ми обясни как през 2007 г. заключил собствените си финансови институции, за да избегне именно този вид криза, помитаща днес целия свят. Бил шокиран, каза ми, че Съединените щати не са се усетили, не са действали. Той го бе видял, *усетил* бе зараждащата се криза. Започнах да проумявам, че Хизбула, Китай

и онези мои приятели, работещи на места като „Гугъл“, споделят нещо повече от едната амбиция за промяна. Спомнете си как преди цунамито от 2004 г. животните из цяла Индонезия, Тайланд и Шри Ланка се изкатериха на бегом по възвишенията много преди идването на вълните, убили 250 000 души, как те реагираха на някакъв инстинкт за наближаващ катаклизъм, инстинкт, изтръгнат от собствената ни психика поради това, че сме твърде обградени с удобства. Е, през този следобед, прекаран с Фуад осъзнах, че той и другите, с които бях говорил, бяха някак преоткрили този инстинкт, бяха го усвоили до съвършенство. Във всяка компютърна операция, във всяка тяхна инвестиция, както и в бомбите на атентаторите самоубийци, личи белега на една много по-голяма промяна, за която още тогава са знаели, че неумолимо се приближава към нас.

Вечерта, преди да се срещна с Фуад, страшният и харизматичен лидер на Хизбула, Хасан Насралах, ликуваше, че американското правителство казало на грузинските военни да изучават Хизбула, за да се справят по-ефективно с руснаците. Белият дом да препоръчва тактиките на Хизбула като учебен материал? Не бях сигурен (а няхах и надежда да потвърдя от друг източник), при положение, че се намирах в такава мелница за слухове, каквата е Бейрут, че този така самовъзвеличаващ слух е верен. Но дори и да не беше, не *трябваше* ли да бъде даден именно такъв съвет? Има ли какво да се научи от Фуад и Насралах и тяхната няколкокохиладна страшна армия? Както и да е, ако вие седяхте в Бейрут в онзи есенен ден на 2008 г., гледайки уж недосегаеми мултимилиардни финансови институции да рухват като пясъчни кули на единия телевизионен канал, докато Насралах празнува триумфално въображаемото признание, дадено му от Вашингтон, на другия, поне едно щеше да ви стане ясно: ние твърдо сме пристигнали в ера, в която немислимото е станало, откровено казано, неизбежно.

2. Каскадата

СЕГА СМЕ В НАЧАЛОТО НА ТОВА, КОЕТО МОЖЕ ДА СТАНЕ най-драматичната промяна в международния ред от няколко века насам, най-голямото изменение, откакто европейските държави за пръв път се придвижиха към суверенност чрез Вестфалския мир от 1848 г. Тази промяна е неустоима. Заразна е. Ще се разпростре до всяко кътче на живота ни, до бизнесите ни, банковите ни сметки, надеждите и здравето ни. Изправени сме не пред единична промяна или революция, каквито са краят на Втората световна война или разпадът на Съветския съюз или някоя финансова криза, а пред лавината на непрестанна промяна. Промяна, която ще отслаби и дестабилизира едни досега изглеждащи непохватими институции и ще издигне привидно слаби институции в позиции на силна власт. Колкото и да не ни се иска, светът ни няма да става по-стабилен или по-разбираем. Накратко, навлизаме в революционна ера. И го правим с идеи, лидери и институции, далеч по-подходящи за свят, който вече е векове зад нас. От друга страна, тази революция създава безпрецедентен разпад и разстройство. Но създава също нови богатства, нова власт, нова надежда и нов световен ред. Революциите, в края на краищата, не произвеждат единствено губеци. Те също така – и това е същността на историята, която искам да предам тук – произвеждат цял нов актьорски състав на исторически шампиони. Тази книга не е история на неизбежната ни обреченост. Тя е ръководство как да се спасим от нея. Това, което ще откриете на следващите страници, е предназначено да бъде декодиращо устройство за недоуменията на настоящия ни свят, за опасната и, както изглежда, разгръщаща се навсякъде магия. И също така, ако я разберете правилно, е начин за всички вас, от осем- до осемдесетгодишни, да осмислите какво означава този свят за вас – и да видите какво и вие можете да направите за него.

За съжаление, независимо дали управляват корпорации, външни министерства или централни банки, някои

от най-големите умове на нашата ера продължават да робуват на стария начин на виждане и мислене. Продължават да действат според погрешните си преценки за света. В известен смисъл, не можем да ги упрекваме. Повечето от тях са расли във време, когато световният ред се е изразявал с прости термини, когато държавите са били определящи, когато знаеш, че връзката между това, което искаш и това, което получаващ, е предсказуема. Расли са с разбирането, че всяка международна криза си има начало и, ако се подходи към нея умело, край. Всички са споделяли възгледа, че разпространяването на капитализма е добро и неизбежно, че демокрацията и технологиите спомагат за стабилизирането на международното положение. Този възглед представлява общия консенсус на елитите, мъдростта на най-големите умове на деня ни, споделяна от женевските заседателни зали до коридорите на британското правителство, до министерството на отбраната във Вашингтон. Тези идеи обаче се провалят и по двата основни критерия на добрата наука: те нито предсказват, нито обясняват нашия свят. Само че твърде много лидери са неспособни да се опълчат срещу тази откъснатост. Липсва им езика, креативността и революционния дух, които нашето време изисква. В много случаи тези хора са силно корумпирани от власт, позиция и престиж. С други думи, оставили сме бъдещето си в ръцете на хора, чиято основна отличителна черта е, че са сащисани от настоящето.

Сумата от погрешните им възгледи вече е произвела трагичен парадокс: мерките, предназначени уж да ни предпазват, правят света още по-рискован и опасен. Най-голямата война в историята срещу тероризма например не само не го елиминира, а само създаде още по-опасни терористи. Опитите за спиране на разпространението на ядрени оръжия само окуражава държавите да ускорят програмите си за производство на атомна бомба. Глобалният капитализъм, целящ да подобри качеството на живот на хората по целия свят, само разшири още повече бездната

между богати и бедни. Решенията във връзка с предотвратяването на финансовата криза, в крайна сметка като че ли гарантираха пристигането ѝ. Екологични техники, разработени за защита на застрашени животински видове, доведоха вместо това до пълното им изчезване. Плановете за мир в Средния Изток произведоха по-малко мир. Пред нас е дълъг списък от подобни огледални проблеми, предизвикателства, в които най-добрите ни намерения и страшните им резултати са се впуснали в ужасяващ огледален танц. Интегритетът на лидерите ни, способността ни да вярваме, че те разбират против какво роптаем – или поне, че ни казват истината – се топи. Защо да вярваме какво ни говорят за войната срещу тероризма, безопасността на храната ни, световната финансова криза или който и да било друг важен въпрос, когато, отново и отново, техните мерки само ни поставят под опасност?

Нищо в текущите дискусии по общите ни проблеми не говори за радикално преосмисляне, подобаващо на днешния ни свят. Има надежда и дори първи намеци за сериозни промени на политическите мерки, но основната архитектура на идеите и теориите, върху които трябва да се опира такава сложна задача, си остава напълно недоразвита. Никакъв дебат за тероризъм, глобално затопляне, оръжия за масово унищожение, икономически хаос или други заплахи не може да е продуктивен без главна стратегия, макар че това днес е единият най-очевидно липсващ компонент. Вместо това, най-вероятният курс за бъдещето ни е най-опасният: дребни промени на съществуващата политика, постепенни промени на институции, които вече се разпадат и неизбежното и вбесяващо увеличаване на броя на провалите. И това ще стане бързо. Едно от нещата, които нашите политици изглежда не разбират, е зашеметяващата скорост, с която настъпват тези епидемични промени: една банка фалира, следват я още петдесет; една държава прави атомна бомба, дузина се опитват да направят същото; един компютър или едно дете хваща вирус и скоростта, с коя-

то се разпространява заразата е неописуема. Мащабността на промените, пред които сме изправени, разпределението на провалите, които най-вероятно са пред нас и неспособността ни да се справяме ефективно с проблеми със стария начин на мислене със сигурност ще ни накара да поставим под въпрос много фундаментални ценности на обществото ни. Дебатът ще включва дори естеството на правителството и демокрацията ни. Тези дебати са важни и легитимни. Но те трябва да се провеждат само в условия на безопасност и увереност. Днес нямаме нито едното, нито другото и това основно неудобство може да доведе до някои ужасни предателства. Щеше да е добре да живеехме във време, когато технологията, капитализмът или демокрацията изличават непредсказуемостта, когато промените могат да бъдат внимателно предвидени и планирани, използвайки логика, родена преди векове. Това е светът, който много политици и експерти по международна и финансова политика се опитват да ни натрапят.

Но в действителност той изобщо не прилича на бъдещето, пред което сме изправени.

3. Виртуозите на момента

Тази книга е историята на един нов начин на мислене. При него сложността и непредсказуемостта са изходните условия, а резултатът е едно различно и полезно виждане за света. Той обяснява защо навсякъде около нас процъфтяват немислими нещастия и – също толкова важно – какво можем да направим по въпроса. Главната теза на книгата не е нищо особено: че в революционна ера на изненади и иновации човек трябва да се научи да мисли и действа като революционер. (За хората, които по време на революция не действат по този начин, си има специална дума: жертви.) Когато казвам, че идеите тук са полезни, то е защото всички

те вече успешно работят в ръцете на хора, процъфтяващи в този нов ред. Концепциите са проверени на практика и са прилагани на места, където последиците от пренебрегването на правилата на новата физика на властта често са катастрофални: банкрути, социален хаос, дори смърт. Докато пътуваме от тренировъчните лагери на Хизбула в Ливан до офисите на инвеститори милиардери в Силициевата долина, докато слушаме думите на един блестящ топшпионин и на един иноватор в Киото, променил света на видеоигрите, ще се убедите, че обединяващото между всички тях е непреклонното им желание да избегнат световни модели, построени с езика на миналото.

Един от уроците на този нов модел е, че можем да впрегнем в работа промяната, която виждаме навсякъде около себе си и ако го направим, ще придобием по-ясно разбиране що за държава трябва да бъдат Съединените щати. В известен смисъл най-амбициозната цел на всяка външна политика – подобряването на живота на колкото може повече хора по света, същевременно осигурявайки собствената си вътрешна безопасност – е по-важна от всякога. Но единственият ни реален шанс да постигнем този резултат, единствената ни надежда да гарантираме човешките права и моралните устои на този свят е чрез използването на съвършено нов език и мислене. Днес като цяло нито сме в безопасност, нито се държим почтено. Това подчертано не е моментът да зарежем благоприличието в полза на чистата власт, нито е време за хладнокръвни и безжалостни сметки, третиращи държавите като че ли са предавки в скоростна кутия, а хората са смазочното им масло. Това поставя някои трудни въпроси по теми като правата и използването на държавна сила.

В дните на класическата външна политика, когато старите правила изглеждаха по-логични, най-добрите държавници, честните признават, че винаги са се стремили да управляват физически закони, които не се поддават на реален контрол и много бързо пращат по дяволите старите идеи.

Това е чувството, което плахо прозира в личните писма и дневници на хора като Метерних, Касълрей, Айзенхауер, Бисмарк (или признанието на един бивш председател на борда на управителите на Федералния резерв). Това не е просто естественото безпокойство на блестящи мъже, открили границата на своята интелигентност. То е по-скоро инстинктивният усет за странната, неразгадаема и сложна магия, надвиснала над световната политика, маркираща границата между триумфа и катастрофата. То е осъзнаване, налагащо постоянна бдителност, дори готовност, стари модели да бъдат отхвърляни в полза на нови. Аугуст Фурние, един от най-големите критици на Метерних, веднъж присмехулно го нарича *ein Virtuoso des Moments* – един виртуоз на моментите. Австрийският принц едва ли би се обидил; най-голямата надежда и на най-добрия държавник е да успее да реагира светкавично на момента. Както пише големият френски държавник от XVII в. Франсоа дьо Калиер: „Няма такова нещо като дипломатически триумф.“ Дори когато си мислиш, че си приключил проблема, ти просто обикновено се намираш едва в началото на следващите. Луис Хол, американски дипломат и стратег от 50-те години на миналия век, веднъж отбелязал, че външната политика не се прави като реакция към света, а по-скоро като реакция към образа на света в главите на хората, взимачи решението. „При положение, че образът е фалшив, действително и философски фалшив – предупреждава Хол, – никакви инженери, колкото и да са кадърни, не могат да изградят стабилна политика върху фалшива основа.“ Нашата представа за днешния свят, конструирана от хора, на които навремето си мислехме, че можем да разчитаме, е фалшива, действително и философски фалшива. Време е да я заменим с представа, която действително работи. За този вид промяна ни трябва рамка, прилягаща на нашия свят – и това ще положи основите за повсеместното лично включване на милиони хора, които ще направят тази промяна полезна, трайна и управляема. Без тези два елемента надеждата за промяна

бързо ще се разтвори в летаргична безпомощност, в най-добрия случай, и в най-лошия – в паника.

4. Погледни през прозореца

Драстичните промени в мисленето са често явление във физическите науки. Всъщност те направо са основополагащи. Мине се не мине известно време и се пръква нова голяма идея или гръмко оповестена от някой гений, или тихо изпъзляла от забутаните кътчета на някоя изследователска лаборатория и мигновено старото мислене става история. Алберт Айнщайн започна такава революция с неговата теория на относителността. Джеймс Уотсън и Франсис Крик сториха същото, когато описаха двойната спирала на ДНК. И фундаменталната промяна да адаптираме старото си мислене към новия свят е нещо подобно. Прилича страшно на объркването на физиците през ХХ в., когато откриха, че физиката на Исак Нютон не обяснява поведението на елементарните частици. Не че Нютон бе отхвърлен изцяло, а по-скоро идеите му бяха разширени с набор от теории, пасващи на сложния субатомен пейзаж. Пренасянето в този микроскопичен свят изискваше революционно мислене и концепции, толкова креативни, че на пръв поглед противоречаха напълно на т.нар. истинска конвенционална физика. Айнщайновата теория на относителността показва, че нютоновите закони трябва да се модифицират за тела, движещи се с висока скорост; същото може да се каже и за нашата международна система. Старите закони на властта, сблъскващи се с много по-бързо движещата се и вътрешно подредена система, вече трябва да бъдат модифицирани.

Такава промяна на парадигмата никак не е лесна. Както датският физик Нилс Бор веднъж казал на приятели: „Ако квантовата механика не ви е шокирала до дън душа, значи изобщо не сте я разбрали.“ Целта на тази книга не е да даде

прости, поднесени на тепсия отговори – кой честен мислител си прави илюзии, че може да отговори на въпроси, които все още са в процес на създаване и терминологията им не присъства в настоящия ни речник? Целта по-скоро е да изследваме нов начин на мислене, едновременно с възникването на проблемите, и да развием нови инстинкти. Някои от изложените тук идеи или идеите, които на вас самите ще хрумнат докато четете тази книга, би трябвало поне мъничко да ви шокират – *Престанете да правите мирни договори, за да постигнете мир в Близкия Изток! Прекроете изцяло Държавния департамент! Оставете неграмотните фермери да управляват сложни програми за здравеопазване!* Но ако се разберат напълно, същите сили, правещи света ни толкова опасен, съдържат необходимите съставки, за да го направим по-безопасен. Във всяко самотелно взривно устройство в Тал Афар, във всяка смърт от неподдаваща се на лекарствено лечение туберкулоза, във всеки трус на глобалните финансови пазари виждаме работата на мощни сили, които, правилно разбрани, са не само нови опасности, но същевременно са извор и на надежда.

НЕ МОЖЕМ ДА ПОДЦЕНЯВАМЕ РАЗЛИКАТА МЕЖДУ СВЕТА ДНЕС И СВЕТА само преди сто години, когато са възникнали много от идеите ни за държавите и глобалната политика. Може да смятаме 1900 г. за началото на модерната ера, но истината е, че тогава светът се е измъчвал здраво и с най-простите аспекти на тази модерност. 60% от европейците и американците по същество са си останали в прединдустриалната епоха, изхранвали са се от земята и урбанизацията е била едва в зачатък си. Фабриците и поточните линии са били нови дребни изобретения, създали богатство за малцина и нов тип мизерия за останалите. Последвалите вълнения посяват семената на икономическата дислокация, разцъфнала в социализъм и фашизъм. Да, преходът от аграрност към промишленост е съпроводен също и с взаимосвърза-

ност, транспорт и образование. Тези сили на свой ред спомагат за бързото нарастване на продуктивността, което, в съчетание с по-скорошния преход от промишленост към информация и услуги означава, че днес икономиките удвояват ръста си на всеки 35 години или сегашната икономика е четири пъти по-развита от онази през 1900 г. Но нищо не може да се сравни с промяната в бързината на разпространяване на информацията. Преди 150 години писмото, изпратено по пощенската каруца е придвижвало информацията със скорост около 0,003 бита/сек (средното писмо е носело да речем 10 килобайта информация, макар че тази мярка тогава не е съществувала). През 60-те години на миналия век същите 10 килобайта са се движели с около 300 бита/сек. Днешните глобални телекомуникационни кабели предават със скорост от милиарди бита в секунда, кратното увеличение на скоростта на предаването на информация в сравнение с преди 150 години е многомилиардно.

Тези тенденции следват кривата на „хокейния стик“, както интернетните изследователи я наричат: започват бавно и после изведнъж рязко се ускоряват. И макар да си мислим, че сме в края на някакъв исторически процес, наречен „модернизация“, за по-голямата част от света това е едва началото. Днес само десет от 50-те най-големи градове в света са в Европа и Северна Америка. И навсякъде около нас се роят нови актьори, включващи се в мешавицата, навремето оптимистично наричана световен ред. Държавите имат все по-малко значение, взаимовръзките правят много трудно директното проследяване на причината (жилищна ипотека) и следствието (спадането на цената на петрола) и, както вече видяхме, най-прекрасно звучащите ни политически мерки отново и отново постигат точно обратния ефект.

Учените наричат тези системи „сложни“, защото вътрешната им динамика не се описва лесно с думи и често е непредсказуема. Промените в сложните системи, било то екосистеми или стокови борси, не стават гладко и по-

степенно, а като верижни и бързи катастрофални събития. Затова не е изненадващо, че такива системи много трудно се поддават на управление или на външно програмиране. Те също противоречат на класическия физически подход, който асоциираме с Аристотел и Нютон, почиващ на идеята, че светът може да се сведе до основни строителни блокове, от които може да се сглоби всичко.

Ако попиташ учен, занимаващ се със сложни системи: „Какво е сложна система“, той ще ти отвърне: „Погледни през прозореца!“ Облаците, планините, реките, целият раздвижен и впечатляващ пейзаж на нашия свят са израз на резултатите на непредвидими взаимодействия. Пер Бак, забележителен учен, с когото ще се запознаем скоро, веднъж обясни значението на сложността с думите: „Повечето феномени около нас са доста далеч от основните физически закони.“ С което иска да каже, че което виждаш през прозореца си, не може да се обясни със законите на енергията или движението, на които се облягат повечето физици. Тези явления изискват скок към по-сложна и по-прикрита логика. Бак обича да разказва един популярен сред учените бунтари виц за фермера, който наел теоретичен физик да му даде акъл как да увеличи млеконадоя от кравите си. Физикът дошъл, огледал на място цялата ферма, говорил подробно с фермера, изчезнал за няколко години и един ден пристигнал с добрата новина, че е открил отговора. „Представи си – започнал той, – че кравата е сферична...“ Проблемът на Бак със старото научно мислене е, че всичко започва с подобни презумпции и преопростявания. По-нататък в книгата ще се занимаем по-подробно със сложните системи, но засега трябва просто да помните, че най-отличителното им качество е раздялата с идеята, че светът ни може да бъде сведен до прости модели, че реалната му динамика прави предсказването на изхода почти невъзможно и че за тях се иска различен начин на мислене. Те разбиват на пух и прах надеждата на горкия Алън Грийнспан, че целият му богат четирийсетгодишен опит е надежден предсказател на бъдещето.

„Поведението на сложните системи – пише Бак – може да е катастрофално, като една тяхна част може да засегне много други и да произведе ефекта на доминото. Земната кора се пропуква по същия начин и създава земетресения, понякога изключително мощни.“ Това е светът ни днес, пълен с пълзящи пукнатини и изненадваща енергия. Радикалната промяна в една област води до радикална промяна в друга. Простите взаимодействия, лесно предвидимите динамики са точно толкова често срещани, колкото и сферичните крави. Но експлодиращата навсякъде около нас заразна енергия на промяната *може* да бъде впрегната в работа. Може да бъде разбрана и използвана от всички нас. Вярно е, че повече не можем да разчитаме единствено на държавите, компаниите и армиите си да ни гарантират безопасност и че трябва поне частично сами да поемем част от тази отговорност. Но, както ще видим, тази промяна ни дава шанс да подобрим драстично живота си и планетата, която ще оставим след себе си. Предполагам, че ако сте леко изнервени от пълното неразбиране от страна на лидерите ни на финансовия ред и гражданската защита, сигурно ви е боднала и морална тревога: как е възможно най-елементарни въпроси на човешкото достойнство да са толкова трудни за разрешаване? Както ще видим, сега един истински динамичен и точен възглед за властта ни предлага не само по-надежден, а – най-важното – по-достоеен начин да ангажираме света.

Преди да направим скока към новия модел, бих искал да започнем с физиката, лежаща в основата на нашия възглед за света. Ще видим откъде са дошли идеите ни за властта, докъде са ни довели и после ще разгледаме един различен модел, който по-добре инкорпорира неизбежната динамика и новост. После ще се огледаме добре, за да придобием по-ясна представа за внезапно съзряните опасности и възможности, *немислимото*, станало *мислимо*. След това, във втората част на книгата, ще разгледаме един подход към бъдещето, наречен от мен „дълбока сигурност“. Това е начин

на виждане, мислене и действие, който взима най-доброто от правилата на революционните сили и ги комбинира със задълженията и отговорностите на властта, в която сме облечени. Това е революционен подход към революционна ера, целящ завръщането към истинска сигурност и просперитет. Сега ни трябва – както на света, така и на всеки човек поотделно – начин на живот, наподобяващ силно глобална имунна система: винаги в готовност, способна да се справя с неочакваното, динамична като самия свят. Иммунната система не може да предотврати настъпването на болест, но без нея и най-малкото микробче ще доведе до фатален изход. Идеята за дълбоката сигурност като имунна система е ценна също и защото залогът е възможно най-високият. Проблемите, с които не можем да се справим сега, от ядреното въоръжаване до глобалното затопляне и възхода на нови и гневни сили са исторически и цената им неминуемо ще бъде плащана с живота и смъртта на десетки милиони хора.

Скоро след края на Втората световна война Джордж Кенан, според някои най-големият геостратег на ХХ в., се затворил в Националната военна академия за цяла година, в която само седял, мислел и преподавал. Животът му иначе бил пълноценен и пълен с приключения, но по-късно споделил, че най-възбуждащото време била годината, прекарана в офиса във „Форт Макнеър“, когато гледал през прозореца и се опитвал да проумее свят, чийто ред едва започвал да прозира. „Днес не можеш дори добро да направиш, ако не си готов да упражниш своя дял власт, да поемеш своя дял отговорност, да направиш своя дял грешки и да поемеш своя дял рискове“, казва той в една от тринайсетте си великолепни лекции през тази година. Виждам, казал той, феноменално неотложната нужда да започнем да мислим за властта по нов начин. Това, в известен смисъл, е кръстопътят, на който и днес стоим, в нужда от свежи мащабни идеи. Не предлагам незабавно да изхвърлим идеи и институции – подобен ход само ще ни докара още повече проблеми. Но

веднага трябва да започне бърза, постоянна и непрекъсната реформа и иновация, така че след пет, най-много десет години, да имаме нова революционна архитектура на финансите, околната среда и държавната сигурност, изградена с нов език и пълна с нови умове. Сега е най-интересният възможен момент да работим в международната политика, да мислим дълбоко за силите, напълно преобразяващи света ни, да се опитаме да променим корпорациите, в които работим или общностите, в които живеем. Само след няколко десетилетия начинът, по който виждаме света ще е различен – в резултат на цунамито, чиито вибрации почувствах онзи ден, докато сърбах кафе с Фуад. Пред нас е живителната възможност за откриване и преоткриване.

Втора глава

Старата физика

1. От местопрестъплението: Хайделберг

Някъде в ранната пролет на 1961 или 1962 г. Идеята започва да кристализира в ума на Дийн Бабст и той, в порив на убеденост в правотата си, решава, че трябва да я сподели със света. Макар че Идеята се виждала малко странна дори на самия него, още повече че идвала *от* Бабст, криминолог към Комисията за контрол на пристрастяването към наркотици в щата Ню Йорк. На Идеята ѝ трябвало различна среда от въздухът, който криминалистите дишат. Идеята трябвало да се разпростре не къде да е, а сред Светая светих на политическата философия, място, обикновено запазено за безсмъртната музика на хора като Имануел Кант и Николо Макиавели, хора, чиито химни катурвали държави, хора, правили история. Дийн Бабст пък се лутал в мисли защо мексиканският хероин проправя пътя си по Източния бряг нагоре към градовете на щата Ню Йорк и си блъскал главата върху статистическите данни за употребата на марихуана от провинциални тийнейджърчета със замъглени мозъци. Бабст бил човек, вярващ в силата на науката вече да обяснява света така, както никога преди не е можела. Макиавели, Кант – корените на техните идеи могат да се проследят чак до атинската агора. Но тази Идея се пръкнала в един съвсем модерен пейзаж, научен

възглед за живота и начини на виждане и изчисления, далеч превъзхождащи и най-смелите мечти на великите антични умове. *Живеем в технологичната ера*, казвали всички. Не трябва ли този навиращ се като трън в окоето факт на модерния живот, факт, въплътен в „Си Би Ес“ и „Шевролет“ и „Дженъръл Електрик“ и всичко друго в Америка от 60-те години на миналия век да засяга и философията ни?

Като при всяка друга научна дисциплина, и в политическата философия работата по мисленето на най-грандиозните възможни идеи за историята и властта била запазена за нещо като Клуб на аристократи. Ханс Й. Моргентау, тогавашният гигант на Америка в теориите на политическите и международните отношения, окупира катедрата в Чикагския университет, сякаш това му било рождено право – което почти отговаря на истината. Моргентау е роден в Германия интелектуалец, в чиито очи студентите съзирали духа на самия Кант. Когато произнасял името си, звукът бил като удари от чука на европейското интелектуално превъзходство: *Ханс. Ик-рат-ко. Мор-ген-тау*. Цитирайки с еднаква лекота и китайския философ Мъндзъ, и Макиавели, той като че ли носел в себе си, като ценно съкровище, последната чиста ДНК на европейската интелектуална история. През 1935 г., с възхода на Хитлер, Моргентау незабавно се изнесъл от Германия и цели десетилетия бил на телефон/телеграма разстояние от десетки велики държавници, търсеци съветите му. А Дийн Бабст бил просто един 43-годишен статистик в социална служба, човек, който е много по-вероятно да срещнеш пред хауба бира в кръчмата, отколкото да се свиваш под умния му поглед от портрета в златната рамка в някоя библиотека в Хайделберг.

Но това въобще не притеснявало Бабст. Не че не знаел за Моргентау и Клуба на аристократите. Той просто смятал, че това са отживелици, все едно да търсиш пътя до Охайо по карта от XIV в. Бабст знаел, че Идеята, ако успеел да я докаже с инструментите на криминологията, щяла да бъде идеологическа магия. Тя предлагала несъмненото овладя-

ване на истерията по повод крилатата заплаха на съветския ръководител Никита Хрущов, когато го попитали кой ще управлява света след сто години – американската демокрация или съветският комунизъм. „Ще ви погребем!“ – рекъл той.

2. Мирната теория на Дисни

Бабст започнал да изследва всички сериозни войни от XVIII в. насам, конфликти със съвсем различни показатели, като 247-дневната Първа герmano-датска война (6000 жертви) и Втората световна война (2176 дни, 56 милиона жертви). Той вкарал данните в компютърната програма, която по принцип използвал, за да проследи пътя на марихуаната и кокаина. И стигнал до забележителния извод: „Между 1789 и 1941 г. не се е водила нито една война между независими държави с изборни правителства.“ Демокрациите, както явно показвали резултатите, никога не тръгвали на война едни срещу други. Макар и често да воювали с тоталитарни или авторитарни държави, страните с изборни правителства се обединявали в съюзи, разрешавали около маса различията си и никога не се нападали взаимно. Откъдето и Идеята: демокрацията е равна на мир. В общи линии тази идея може да се проследи и до Кант, но досега, помислил си Бабст, никой не я бил *доказал научно*. Две години след началото на изследването си Бабст записал резултатите в доклад, за който се надявал да осветли въпроса за танца на нациите на световната историческа сцена, доклад, който чрез науката да направи за политическата философия това, което науката вече е направила за армиите, полиомиелита и дори, както тъкмо обещавал президент Кенеди, ще направи и за космическите полети. Само че журналът, в който Бабст успял да публикува изследването си – „Социология на Уисконсин“ – говори много за това, колко сериозно са

били взети идеите му през 1964 г. и колко далеч е провинциалната част на щата Ню Йорк от коридорите на властта. Можел е преспокойно да го публикува и в журнала на Американското вегетарианско общество. Когато почти десетилетие по-късно Бабст отново публикувал тезата си на страниците на списание „Промислени изследвания“, със съвсем леко по-висок тираж от първото (стъпка нагоре, чийто интелектуален еквивалент е да се преместиш да живееш от мазе без прозорец в мазе с едно мижаво прозорченце), той продължавал да бъде в далечната периферия на международната политика, на светлинни години от Ханс Й. Моргентхау.

Но с прерастването на политфилософията в политология се случило нещо любопитно. Идеята, оказало се, имала достойнство, което я спасило от почти неизбежната забравя: тя имала плетката на истинска наука. Бабст успял да заобиколи нормалните бавни, говорещи на чуждестранни акценти пътища към истината в политфилософията и вместо това прибягнал до американските инструменти, *бързите инструменти*, на науката и технологията. Започвайки с онзи списък на изучените от него войни, вече било възможно да използва компютър и математика, тласкащи света към история, която можем да третираме като алгебра и да групираме времена и конфликти по хиляди различни начини. Историята станала входни данни, а бъдещето – изходни. Политологията и международните отношения вече не могли да се опъват на навлизането на технологиите – също както и телефонните компании и мозъчните хирурзи не могли. На всички тези доктори на политическите науки им трябвали пациенти за операция. Аксиомата на Бабст била идеалният кандидат, несекващ източник на докторати, предлагащи неограничени шансове за изследване на важни въпроси. Политолози прощъпулници, следващи добре утъпкания път на влюбените в данните икономисти, социолози и дори антрополози, сега разделяли времето си